

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Temmuz 2017 ✓ Accepted/Kabul: Mart 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Halil TOKCAN –

Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakan AKGÜN

This article was checked by iThenticate.

**DİNİ DOGMATİZM VE DİNDARLIK BAĞLAMINDA YAŞAM
DOYUMU: BİR KARMA YÖNTEMLİ YAKLAŞIM**

Nihat ŞİMŞEK - M.Emin KALGI***

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, katılımcıların dini dogmatizm ve dinsel etkiyi hissetme ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi belirlemek ve belirlenen bu ilişkiyi açık uçlu sorularla derinlemesine analiz etmektir. Araştırmada ardışıklı karma araştırma deseni kullanılmış, önce nicel veriler toplanmış ve çözümlenmiş daha sonra nicel verilerden elde edilen sonuçlar derinlemesine nitel verilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yöntemin kullanılma nedeni, problemin daha iyi kavranması için derinlemesine analiz yapmak ve sonuçları geçerli kılmaktır. Nicel için veriler; "Dini Dogmatizm Ölçeği", "Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği" ve "Yaşam Doyumu Ölçeği" ile elde edilmiştir. Nitel verilerle ilgili bulgular ise betimsel analiz yöntemleri içerisinde yer alan içerik analizi tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Nicel verilerin örnekleme, Nizip Eğitim Fakültesinde eğitim-öğretim gören ve random yolla seçilen 132 (98 Bayan, 34 Erkek) öğrenci; nitel veriler için ise daha önce random yolla seçilen bu 132 katılımcı içinden amaçlı olarak belirlenen 20 denek oluşturmaktadır. Kadın katılımcıların erkeklere göre yaşam doyumu, dinin etkisini hissetme ve dini dogmatik puan ortalamaları daha yüksektir. Ayrıca cinsiyet değişkenin yaşam doyumu [$t_{(130)}=0.252$, $p=0.80$] puan ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermezken; dinin etkisini hissetme [$t_{(130)}=2.627$, $p<0.01$] ve dini dogmatik [$t_{(130)}= 2.254$, $p<0.02$] puan ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Gelir düzeyi 2000 TL ve üstü olan katılımcıların gelir düzeyi 2000 TL altı olan katılımcılara göre yaşam doyumları daha yüksekken; dinin etkisini hissetme ve dinin dogmatik puan ortalamaları daha düşüktür. Bununla birlikte gelir düzeyi 2000 TL altı olan öğrencilerin puan ortalamaları ile gelir düzeyi 2000 TL ve üstü olan öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki farklılaşma yaşam doyumu [$t_{(129)}=-1.294$, $p=0.19$], dinin

* Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, El-mek: nihatsimsek442@gmail.com

** Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Din Psikolojisi) Doktora Öğrencisi, El-mek: mehmet.emin.63.21@gmail.com

etkisini hissetme [$t_{(129)}=0.114$, $p=0.90$] ve dini dogmatizme [$t_{(129)}=0.233$, $p=0.81$] göre anlamlı değildir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam doyumu, dindarlık, dogmatiklik.

LIFE SATISFACTION WITH RELIGIOUS DOGMATISM AND RELIGION: A COMPOSOTION APPROACH

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the relationship between participants' life satisfaction and variables of religious dogmatism and feeling the effect of religion and to analyze this relationship in depth through open-ended questions. In this study, sequential explanatory mixed methods design was used. First, quantitative data were collected and analyzed, and then the results obtained from the quantitative data were tried to be explained in depth with qualitative data. At the initial quantitative stage of the study, data were collected from randomly selected 132 students (98 female, 34 male) who were enrolled in Nizip Education Faculty (Social Studies Education, 60 students - 45.5%; Elementary Education, 30 students - 22.7% and Mathematics Education, 41 students - 31.1%). In order to be able to apply the qualitative part and to obtain more effective results, 20 participants from the original sample were identified and qualitative (open ended) questions were introduced. Women's participants have higher life satisfaction, higher religion outcomes, and higher religious dogmatic scores than men. In addition, while the life satisfaction of the gender variable [$t_{(130)}=0.252$, $p=0.80$] did not show any significant difference according to the average of the points; [$t_{(130)}=2.627$, $p<0.01$] and religious dogmatic [$t_{(130)}=2.254$, $p<0.02$] points of the effect of religion. Participants whose income level was 2000 TL or more had higher life satisfaction than participants whose income level was below 2000 TL; the effect of religion is lower and the average of dogmatic points of religion is lower. However, the difference between the average score of the students whose income level is below 2000 TL and the average of the average score of the students whose income level is 2000 TL or more [$t_{(129)}=-1.294$, $p=0.19$], feel the effect of religion [$t_{(129)}=0.114$, $p=0.90$], and religious dogmatism [$t_{(129)}=0.233$, $p=0.81$].

STRUCTURED ABSTRACT

Aim

The aim of this research is to determine the relationship between participants' religious dogmatism and religious efficacy and life satisfaction, and to analyze this relationship in depth with open-ended questions.

Method

In the study, a sequential mixed research design was used, first quantitative data were collected and analyzed. Then, the results obtained from quantitative data were tried to be explained in depth qualitative data.

Results

Women's participants have higher life satisfaction, higher religion outcomes, and higher religious dogmatic scores than men. In addition, while the life satisfaction of the gender variable [$t_{(130)}=0.252$, $p=0.80$] did not show any significant difference according to the average of the points; [$t_{(130)}=2.627$, $p<0.01$] and religious dogmatic [$t_{(130)}=2.254$, $p<0.02$] points of the effect of religion.

Participants whose income level was 2000 TL or more had higher life satisfaction than participants whose income level was below 2000 TL; the effect of religion is lower and the average of dogmatic points of religion is lower. However, the difference between the average score of the students whose income level is below 2000 TL and the average of the average score of the students whose income level is 2000 TL or more [$t_{(129)}=-1.294$, $p=0.19$], feel the effect of religion [$t_{(129)}=0.114$, $p=0.90$] and religious dogmatism [$t_{(129)}=0.233$, $p=0.81$].

According to the idea that the religion-importance sense is "very important" for the religion itself, according to the group that says that the religion is "important" for the religion itself, life satisfaction, religion and feelings of religion are higher. Moreover, according to the subjective religiosity variable, those who define themselves as "religious" have reached the discovery that their life satisfaction, feeling of religion influence, and religious dogmatic point average are higher than the group that defines itself as "a little religious".

There was a significant positive relationship between feelings of religious dogmatism [$r=0.66$, $p<0.01$] and religion-feeling-life satisfaction [$r=0.23$, $p<0.01$]. However, there is no significant relationship between life satisfaction and dogmatic religiosity ($r=0.10$).

Conclusion and Discussion

In our study, it was seen that there is a positive and significant relationship between religious dogmatism-religious influence, religious dogmatism-life satisfaction, religious influence-life satisfaction dualities. That is, those who are religious dogmatic feel more of the effect of religion and are more satisfied with life. Depending on this, the interview form, "Do you describe yourself as religious enough, why?" analyzed the answers given in the question, participants expressed their opinion that they are satisfied with their life and that they are happy when they fulfill the requirements of religion (praying, fasting, not lie). It stated that individuals who do not fulfill their religious requirements (drink, not to worship, so on.) are unhappy and do not get enough satisfaction from life. However, while some of the participants pointed to the need to achieve spiritual fulfillment while continuing to live a happy life, some expressed that being attuned (fatalism-positive look) is related to life satisfaction and happiness. According to this, it can be said that the high level of life satisfaction of religiously dogmatic and religious individuals is related to fulfilling the requirements of spiritual satisfaction, fatalism and religion. A positive relationship between life satisfaction and religiosity in 80% of the studies conducted (Okulicz-Kozaryn, 2010: 155) supports this data in our study. There are other studies supporting this productivity (Bergan & McConatha, 2000, Shkolnik, Weiner, Malik,

Festinger, 2001: 210-211, Cirhinlioglu and Ok, 2010, Batan and Ayten, 2015).

Religious influence of female participants, religious dogmatism and life satisfaction scores were higher than men. Nevertheless, gender-changing religion differs in terms of feeling the effect of religion and the level of religious dogmatism at the level of .05, but the life satisfaction did not show any significant difference according to the average scores.

According to the participant who expressed that religion is "very important" for the religion itself, it is important for the participants to express it; Participants who expressed themselves as "religious" also expressed their religion as "a little religious," according to the participants. Religious dogmatism and life satisfaction scores were higher. However, both religion and religion are different according to the meanings of religion, dogmatism, religious influence and life satisfaction.

1. Giriş

Yaşam doyumu kavramı, gerek yerli gerekse de yabancı birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Koç (2001) bu kavramı, belirlediği hedeflere ulaşma derecesi olarak tanımlarken, Yılmaz ve Aslan (2013:60) insanların yaşamı sübjektif noktada değerlendirme, yaşama ait beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma düzeylerinin neden olduğu psikolojik bir özellik olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte bu kavram bireylerin istek ve ihtiyaçlarının karşılanması (Deniz ve Yılmaz, 2004:2), bireyin beklentileriyle sahip olduğu imkanlar arasında temel dengenin sağlanarak mutlu olması (Özer ve Karabulut, 2003:72), mutluluk ve moral yönünde iyi olma hali (Vara, 1999), belli bir alanla ilgili olmayıp hayatın bütünü olumlu olarak değerlendirilmesi (Dağlı ve Baysal, 2016:1251) ve sübjektif iyi olma hali (Koçak, 2016) olarak tanımlanmıştır. Bu kavramın yabancı literatürdeki tanımlarına baktığımızda ise daha çok öznel iyi olma hali, kişinin refah düzeyi, mutlu olması (Diener, Gohm, Suh, Oishi, 2000; Appleton&Song, 2008; Di Fabio&Gori, 2016) gibi kavramlarla vurgulanmıştır. Araştırmacıların bu kavram ile ilgili yaptıkları tanımların odak noktaları, bireyin mutlu olması ve sübjektif iyi olma halidir. Fakat birey yaşamda doyuma ulaştığı için mi mutlu olmakta yoksa mutlu olduğu için mi yaşamda doyuma ulaştığı ile ilgili genel kanıya varmak oldukça zordur. Fakat bu iki kavramın birbirleriyle ilişki içinde olduğu düşünülebilir. Çünkü bireyin yaşamda doyuma ulaştıran ve mutlu olmasını sağlayan birçok parametreler vardır. Bunlar ekonomik, gelenek-görenek, ailesel gibi somut kavramlar olduğu gibi maneviyat, din, dindarlık gibi soyut kavramlar da olabilir.

Dindarlık kavramı da yaşam doyumu kavramı gibi birçok yerli ve yabancı araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır (Brown, 1987; Wulff, 1991; Beit-Hallahmi and Argyle, 1997; Kayıklık, 2011; Hökelekli, 2013). Çünkü bu kavram tanımlanırken, araştırmacılar dine nesnel yargıdan çok sübjektif yaklaşmışlardır (Yapıcı, 2006). Bununla birlikte araştırmacılar tarafından yapılan din tanımları bütünüyle her dini kapsamadığı gibi yapılan dindarlık tanımları da tüm dindarlıklar için kapsayıcı değildir (Albayrak, 2010:5).

Yapıcı (2013), dindarlığı dini bireysel ve içsel yaşamak olarak tanımlamıştır. Cotton, Larkin, Hoopes, Cromer ve Rosenthal (2005) dindarlık tanımına ritüelsel bir yaklaşımla daha çok Tanrı'ya inanma, dua etme, dinsel ritüelleri yerine getirme ve kutsalın dışa yansımaları gibi kavramları vurgulamışlardır. Hyman ve Handal (2006), dindarlığı ibadetler, kiliseye devam etme, problem çözme, dışa ve içe dönük grup davranışlarını yönlendirme olarak tanımlarken; Almeida, Neto ve Koenig (2006) ise dindarlığı inançlar sistemi, dini ritüeller ve kutsala yakın olmak için dinsel sembollerini yerine getirme olarak tanımlamaktadır. Beckwith ve Morrow'a (2005) göre dindarlık

inanç ve ibadet esaslarını kurumsal olarak yerine getirme sistemidir. Yukarıda belirtilen dindarlık tanımlarında vurgulanan nokta ibadet, inanç ve bu inancın davranışsal ve kurumsal olarak yerine getirilmesidir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Dindarlığın Farklı Görüntüleri

Dinsel yaşayış ve dindarlık algısal olarak farklı görüntüler arz etmektedir. Araştırmacılar tarafından yapılan birçok dindarlık tanımında farklı boyutlar çıkarmak mümkündür. Fakat sistematik olarak dindarlığı farklı boyutlara ayıran ve ulaşabildiğimiz ilk çalışma Stark ve Glock (1969; akt. Yapıcı, 2005:5) tarafından yapılan boyutlama çalışmasıdır. Stark ve Glock (1969) dindarlığı duygu, inanç, ibadet, bilgi ve etki olmak üzere beş boyutta ele almıştır (Yapıcı, 2002:5). Daha sonra boyutlama çalışması King ve Hunt (1969, 1975), Hilty ve Morgan (1984), Slik (1994) gibi araştırmacılar tarafından devam edilmiştir (akt. Onay, 2001).

Türkiye'de de bazı araştırmacılar yaptıkları çalışmalarda dindarlığı tipolojilere ayırmışlardır. Bunlardan Ünver Günay (1999), "*geleneksel halk dindarlığı, seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık ve tranzisyonel dindarlık*" olmak üzere dört dindarlık tipojisini oraya koymuştur. Bununla birlikte Günay (1999) dinin emir ve yasaklarına bağlılık ve bunların hayata geçirilmesi ile ilgili olarak da dindarları dört kategoride değerlendirmektedir: Ateşli dindarlar, alaca dindarlar, mevsimlik dindarlar, beynamaz dindarlar ve ilgisiz dindarlar.

Yapıcı (2002:99-100) dindarlıkları ikamet edilen mekâna göre (*köylü dindarlığı, şehirli dindarlığı ve varoş dindarlığı*) mesleklere göre (*işçilerin, işverenin, çiftçilerin, memurların, serbest meslek mensuplarının, doktorların, mühendislerin, hukukçuların, akademisyenlerin vs. dindarlıkları*), bireylerin sosyo-ekonomik statüsüne göre (*zenginlerin, orta hallilerin ve fakirlerin dindarlıkları*) ve sosyo-kognitif yapıya göre (*liberal, muhafazakar, dogmatik ve fanatik dindarlığı*) tipolojilere ayırmıştır.

Kayıklık (2011:223) dindarlığı, geleneksel yaşam biçimini sürdürmek için çaba harcayanların oluşturduğu *geleneksel-toplumsal dindarlık* ve modern yaşam koşullarının şartlarına uygun yeni bir dinsel yaşayış biçimini benimseyenlerin oluşturduğu *bireysel dindarlık* olarak iki faktöre ayırmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Yaşam doyumu ve dindarlık ile ilgili hem yurt içinde hem de yurt dışında birçok çalışma mevcuttur. Bununla birlikte bu çalışmaların önce yurt içinde yapılan daha sonra ise yurt dışında yapılan çalışmaların bir kısmı kronolojik olarak özetlenmiştir.

Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerine devam etmekte olan 403 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu puan ortalamaları dini inanç değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır (Dost, 2007).

Batan ve Ayten (2015), yaşları 18-59 arasında değişen 512 kişi üzerinde anket tekniğine dayalı yaptıkları araştırmada, olumlu dinî başa çıkma ile yaşam doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bununla birlikte bireylerin olumsuz dinî başa çıkma metotlarına başvurma sıklıklarıyla ilgili almış oldukları toplam puan ile yaşam doyumu puanları arasında negatif yönde, fakat anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Cirhinlioğlu ve Ok (2010) 285 üniversite öğrencisi üzerinde ampirik verilere dayalı yaptıkları bir çalışmada, yaşam doyumu ile kesin inançlı olanlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye ulaşmışlardır. Bununla birlikte gerilimli inanç ile yaşam doyumu arasında negatif yönde, fakat anlamlı bir ilişki vardır. Buradan inancın yaşam doyumu ile bir ilişki olduğu yorumu yapılabilir.

Vinson ve Matthew (2012) yaptıkları çalışmada dini kimlik ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşımlardır. Bununla birlikte kendilerini dindar olarak tanımlayanların yaşam doyumu dindar olmayan ve ateistlere göre daha yüksek çıkmıştır.

Yaşları 68-75 arasında değişen 60 yaşlı erkek denek üzerinde yapılan bir çalışmada, kendilerini "çok dindar" olarak tanımlayanların yaşam doyum düzeyleri (yaşamdan kaynaklı, aileden kaynaklı ve toplumdan kaynaklı olmak üzere) kendilerini "az dindar" ve "dindar değil" olarak tanımlayanlardan daha yüksek bulunmuştur. Bununla birlikte yaşam doyumu ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır (Shkolnik, Weiner, Malik, Festinger, 2001:210-211).

Bergan ve McConatha (2000), yaşları 17-92 arasında değişen 330 katılımcı üzerinde yaptıkları araştırmada, yaşam doyumu ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşımlardır. Bununla birlikte yapılan başka birçok çalışmada da benzer sonucu ulaşılmıştır (Lima&Putnam, 2010; Kongarchapatara, Moschi, Ong, 2014; Kress, Newgent, Whitlock, Mease, 2015).

Araştırmacılar tarafından yapılan yüz çalışmanın %80'inde yaşam doyumu ile dindarlık arasında pozitif bir korelasyon bulunurken, sadece bir tanesinde negatif ilişki bulunmuştur (Okulicz-Kozaryn,2010:155). Buradan çıkarılacak sonuç, dindar insanların yaşam doyumu ve mutlu olma olasılıkları dindar olmayanlara göre daha yüksektir.

3. Yöntem

Çalışmada açıklayıcı ardışıklı karma araştırma deseni kullanılmış, önce nicel veriler toplanmış ve çözümlenmiş daha sonra nicel verilerden elde edilen sonuçlar derinlemesine nitel verilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Creswell'e (2017:38) göre açıklayıcı ardışıklı karma araştırma deseni, nicel çalışma ile başlayıp daha sonra nicel sonuçları açıklamak için nitel çalışmanın yürütülmesidir.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın ilk aşaması olan nicel çalışmada Nizip Eğitim Fakültesinde (60 kişi-%45.5 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, 30 kişi-%22.7 Sınıf Öğretmenliği, 41 kişi-%31.1 Matematik Öğretmenliği) 2016–2017 yılında eğitim-öğretim gören ve random yolla seçilen 132 (98 Bayan, 34 Erkek) öğrenci üzerinde veriler toplanmıştır.

Nitel kısmın uygulanabilmesi ve daha etkili sonuçlar alınabilmesi için daha önce Nizip Eğitim Fakültesinde basit tesadüfî yöntemle seçilen 132 katılımcı içinden 20 denek amaçlı olarak belirlendi ve belirlenen bu deneklere nitel (açık uçlu) sorular soruldu. Nitel verilerle ilgili katılımcıların demografik özelliklerine ait bilgiler Şekil-1'de verilmiştir.

Tablo-1. Nitel Çalışma Grubunu Oluşturan Adaylarına İlişkin Sosyo-Demografik Bilgiler

Demografik Değişkenler	Demografik Değişkenler	F	%
Cinsiyet	Kadın	12	60
	Erkek	8	40
Bölüm	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	7	35
	Sınıf Öğretmenliği	7	35
	Matematik Öğretmenliği	6	30
Aileni Ortalama Aylık Gelir Düzeyi	Ortanın Altı	13	65
	Orta	5	25
	Ortanın Üstü	2	10
Din Sizin için Ne Kadar Önemlidir	Çok Önemli	16	80
	Önemli	2	10
	Önemli Değil	2	10

3.2. Veri Toplama Aracı

3.2.1. Nicel Veriler İçin Veri Toplama Araçları

Nicel veriler için, çalışmanın verileri, Yapıcı (2002) tarafından geliştirilen "Dini Dogmatizm Ölçeği" ve yine Yapıcı (2006) tarafından geliştirilen "Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği" ve Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlanması Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılan "Yaşam Doyumu Ölçeği" ile elde edilmiştir.

3.2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada inceleme konusu olan cinsiyet, aylık gelir durumu, öznel dindarlık algısı ve din-önem düşüncesi gibi sorular araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Bu değişkenlerin dini dogmatizm, dinin etkisini hissetme ve yaşam doyumu ile bağıntıları araştırılmıştır.

3.2.1.2. Dini Dogmatizm Ölçeği

Yapıcı (2002) tarafından geliştirilen "Dini Dogmatizm Ölçeği"nin özgün formu, ilk başta 22 madde olarak hazırlanmıştır. Yapıcı (2002:114), ölçeği daha homojen hale getirmek için önce 2. ve 6. daha sonra ise 10, 14, 17 ve 18. maddeler ölçekten çıkarmış ve yaptığı faktör analizi sonucunda 16 maddelik ve tek faktörden oluşan bir ölçek ortaya çıkarmıştır. Bu 16 madde; "Tamamen katılıyorum (4), Katılıyorum (3), Katılmıyorum (2) ve Kesinlikle Katılmıyorum (1)" biçiminde kodlanıp puanlanmaktadır. Buna göre ölçekten alınabilecek en düşük puan 16, en yüksek puan ise 64'tür. Ortalama puan ise 39.30'dur. Ortalama puanın üzerine çıkan dindarlıklarının dogmatik bir görüntü arz ettiği varsayılmaktadır.

Yapıcı (2002:115-116), güvenirlik analizi içinse ölçeğin iç tutarlılık katsayısını (Cronbach's-Alpha) 0.91 olarak hesaplamıştır. Daha sonra yarıya bölme tekniği ile ölçeğin iki yarısının birbiriyle korelasyonuna bakılmış, ölçeğin birinci ve ikinci kısmı ($r = .778$) arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach's-Alpha) katsayısı 0.81 olarak bulunmuştur.

3.2.1.3. Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği

Ölçek, ilk olarak Yapıcı ve Zengin (2003) tarafından geliştirilmiş ve üniversite öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Özgün formu 19 madde olan "Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği"nin homojen hale getirilmesi için 12. ve 19. maddeler ölçekten çıkarılmış ve yapılan faktör analizi sonucunda 17 maddelik bir ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçek maddelerin yük değerleri 0.58 ile 0.87 arasında değişmekte ve varyansın %56.80'ini açıklamaktadır (Yapıcı, 2006:80).

Ölçek maddeleri; "Tamamen katılıyorum (4), Katılıyorum (3), Katılmıyorum (2) ve Kesinlikle Katılmıyorum (1)" biçiminde kodlanıp puanlanmaktadır. Buna göre ölçekten alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan ise 68'dir. Ortalama puan ise 42.30'dur. Buna göre ortalama puanın üzerine çıkanların dinin etkisini hissetme eğilimde olduğu düşünülmektedir.

Ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach's Alpha) katsayısı 0.95'tir. Yarıya bölme tekniği ile yapılan korelasyonda ölçeğin birinci kısmı ile ikinci kısmı arasında ($r=.91$) $p<.01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Yapıcı, 2006:84). Bu çalışmada ise ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach's Alpha) katsayısı 0.86 olarak bulunmuştur.

3.2.1.4.Yaşam Doyumu Ölçeği

Orijinali Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlanması Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılan "Yaşam Doyumu Ölçeği" tek faktör ve beş maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri; "Tamamen katılıyorum (5), Büyük oranda katılıyorum (4), Orta düzeyde katılıyorum (3), Çok az katılıyorum (2) ve Hiç katılmıyorum (1)" biçiminde kodlanıp puanlanmaktadır.

Dağlı ve Baysal (2016) "YDÖ" nün geçerlilik analizi için hem açıklayıcı hem de doğrulayıcı faktör analizini yapmıştır. 200 sınıf öğretmeni üzerinde uygulanan bu ölçeğin maddelerin yük değerleri 0.72 ile 0.85 arasında değişmekte ve toplam varyansın %68.38'ini açıklamaktadır.

"Doğrulayıcı faktör analizi için; modelin uyum indekslerinden birisi olan χ^2/sd 'nin değeri 1.17, NFI değeri 0.99, NNFI değeri 1.00, CFI değeri 1.00. SRMR değeri ise 0.019 olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin bir faktör yapısının iyi uyum gösterdiğini belirtmektedir. RMSEA değerinin 0,030 olması ise kabul edilebilir ve geçerli sonuçlar verdiğini göstermektedir. GFI değeri 0.99 ve AGFI değeri ise 0.97 olarak tespit edilmiştir" (Dağlı ve Baysal, 2016:1258).

Ölçeğin güvenirlik analizi için iç tutarlılık katsayısı (Cronbach-Alpha) katsayısı 0.88 hesaplanmıştır (Dağlı ve Baysal, 2016:1258). Daha sonra Dağlı ve Baysal (2016:1259), test-tekrar test analizi için 47 kişilik bir öğretmen grubu üzerinde iki hafta ara ile uygulama yapmış ve uygulama neticesinde korelasyon değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur ($r=.97$ $p<.01$). Bu çalışmada ise ölçeğin iç tutarlılık (Cronbach's Alpha) katsayısı 0.81 olarak bulunmuştur.

3.2.2. Nitel Veriler İçin Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Karşılaştırmalı sonuçlar elde etmek amacıyla, tercih edilen yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırma soruları ve alan yazındaki bilgiler doğrultusunda değişik bölümlerde okuyan öğretmen adayları için geliştirilmiştir. Görüşme formunda;

1) Kendinizi yeterince dindar olarak tanımlıyor musunuz?

2) Size göre mutlu bir yaşam sürdürmede din etkili midir? Neden.

3)Yaşamınızdan memnun musunuz? Neden (ideallere ulaşma, ekonomik imkânlar, sağlıklı olup olmama v.s) gibi sorular yer almaktadır.

Araştırmacılar tarafından görüşme soruları hazırlanırken; soruların kolaylıkla anlaşılabilmesi, birden fazla ifadede oluşmaması (çok boyutlu olmaması) ve öğretmen adayları üzerinde yönlendirici etkisinin olmamasına dikkat edilmiştir. Araştırma için kullanılan açık uçlu sorular hazırlanırken, alan yazın taraması yapılarak soruların konuyu kapsayıcı olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca araştırmanın güvenirliğini arttırmak için hazırlanan görüşme formu, alanında uzman 3 kişinin görüşüne başvurulmuş ve alınan görüşler ve öneriler doğrultusunda şekillendirilmiştir. Görüşme formu uygulanmadan önce farklı bölümlerde okuyan öğretmen

adaylarının görüşlerine de sunulmuş ve onlardan da alınan görüş ve tavsiyeler doğrultusunda forma son şekli verilmiştir. Araştırmada uzman görüşlerinin alınması ve katılımcıların teyidi ile ilgili zaman uzun tutulmuş, katılımcılarla sürekli irtibat halinde bulunularak görüşme formunun iç tutarlılığı yükseltilmeye çalışılmıştır. Ayrıca araştırmada iç güvenilirliği (tutarlılığı) arttırmak amacıyla katılımcılardan elde edilen veriler, herhangi bir yoruma yer verilmeden ve değiştirilmeden aynen aktarılmıştır.

3.3. Veri Analizi

Çalışmanın ilk aşamasında nicel verilerin analizinde, bağımsız t-testi ve korelasyon yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise nicel verilerden elde edilen sonuçların açıklanabilmesi için nitel araştırma kısmı gerçekleştirilmiştir.

Nitel verilerin analizi için, betimsel analiz yöntemleri içerisinde yer alan içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Görüşme formundaki ifadeler araştırmacılar tarafından oluşturulmuş ve bu ifadelerden kodlamalar yapılmıştır. Mevcut kodlar bir araya getirilmiş ve bu kodlardan temalar (kategoriler) oluşturulmuştur. Böylelikle araştırmaya katılan katılımcıların görüşleri betimsel ve içerik analiz teknikleri ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, görüşülen bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla sık sık doğrudan alıntılar yapıldığı ve elde edilen sonuçların neden sonuç ilişkileri çerçevesinde yorumlandığı bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2009).

4. Bulgular

4.1. Nicel Verilerle İlgili Elde Edilen Bulgular

Tablo-2. Üniversite Öğrencilerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Dini Dogmatik, Dinin Etkisini Hissetme ve Yaşam Doyumu Puan Ortalamalarına Göre t-testi Sonuçları

Değişkenler	Sosyo-Demografik Özellikler	N	Yaşam Doyumu X±SS	Dinin Etkisini Hissetme X±SS	Dini Dogmatizm X±SS
Cinsiyet	Kadın	98	13.43±3.70	53.96±6.57	42.68±7.25
	Erkek	34	13.24±4.26	50.18±8.90	39.50±6.61
			p=0.80	p=0.01*	p=0.02*
Aylık Gelir	2000 TL altı	15	12.20±3.32	53.27±6.20	42.33±6.25
	2000 TL ve üstü	116	13.56±3.89	53.03±7.53	41.87±7.33
			p=0.19	p=0.90	p=0.81
Din-Önem Düşüncesi	Önemli	43	11.86±3.86	47.65±8.47	39.19±7.57
	Çok önemli	89	14.11±3.62	55.56±5.15	43.16±6.68
			p=0.00**	p=0.00**	p=0.00**
Öznel Dindarlık Algısı	Biraz Dindar	56	12.59±3.72	50.09±8.01	39.66±7.57
	Dindar	74	13.95±3.87	55.09±6.19	43.57±6.57
			p=0.04*	p=0.00**	p=0.00**

**p<0.01

*p<0.05

1. Kadın katılımcıların erkeklere göre yaşam doyumu, dinin etkisini hissetme ve dini dogmatik puan ortalamaları daha yüksektir. Ayrıca cinsiyet değişkeninin yaşam doyumu ($t_{(130)}=0.252$, $p=0.80$) puan ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermezken; dinin etkisini hissetme ($t_{(130)}=2.627$, $p<0.01$) ve dini dogmatik ($t_{(130)}=2.254$, $p<0.02$) puan ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

2. Gelir düzeyinin yaşam doyumu, dinin etkisini hissetme ve dini dogmatik puan ortalamaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan bağımsız t-testinde, gelir düzeyi 2000 TL altı olan öğrencilerin puan ortalamaları ile gelir düzeyi 2000 TL ve üstü olan

öğrencilerin puan ortalamaları arasındaki farklılaşma yaşam doyumu ($t_{(129)}=-1.294$, $p=0.19$), dinin etkisini hissetme ($t_{(129)}=0.114$, $p=0.90$) ve dini dogmatizme ($t_{(129)}=0.233$, $p=0.81$) göre anlamlı değildir. Ayrıca gelir düzeyi 2000 TL ve üstü olan katılımcıların gelir düzeyi 2000 TL altı olan katılımcılara göre yaşam doyumları daha yüksekken; dinin etkisini hissetme ve dinin dogmatik puan ortalamaları daha düşüktür.

3. Dinin kendisi için "çok önemli" olduğunu belirten grubun dinin kendisini için "önemli" olduğunu belirten gruba göre yaşam doyumu, dinin etkisini hissetme ve dini dogmatik puan ortalamaları daha yüksektir. Ayrıca din-önem değişkenin yaşam doyumu ($t_{(130)}=-3.273$, $p<0.01$), dinin etkisini hissetme ($t_{(130)}=-6.640$, $p<0.01$) ve dini dogmatik ($t_{(130)}=-3.061$, $p<0.01$) puan ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Bu durumda din-önem düşüncesinin yaşam doyumu, dinin etkisini hissetme ve dini dogmatik üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

4. Kendisini "dindar" olarak tanımlayanların yaşam doyumu, dinin etkisini hissetme ve dini dogmatik puan ortalamaları kendisini "biraz dindar" olarak tanımlayan gruba göre daha yüksektir. Ayrıca öznel dindarlık algısı değişkenin yaşam doyumu ($t_{(128)}=-2.011$, $p<0.05$), dinin etkisini hissetme ($t_{(128)}=-4.016$, $p<0.01$) ve dini dogmatik ($t_{(128)}=-3.141$, $p<0.01$) puan ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Tablo-3. Dini Dogmatik, Dinin Etkisini Hissetme ve Yaşam Doyumu Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları, Maksimum, Minimum ve Korelasyon Değerleri

Değişkenler	X	ss	Max	Min	Korelasyonlar		
					1	2	3
1. Dini Dogmatik	41.86	7.20	50	13	1.00	.66*	.12
2. Dinin Etkisini Hissetme	52.98	7.39	65	17	.66*	1.00	.23*
3. Yaşam Doyumu	13.38	3.83	24	6	.12	.23*	1.00

* $p < .01$

Tablo-3 incelendiğinde, dini dogmatik puan ortalaması 41.86 standart sapma değeri 7.20, dinin etkisini hissetme puan ortalaması 52.98 standart sapma değeri 7.39 ve yaşam doyumu puan ortalaması 13.38 standart sapma değeri 3.83 olarak bulunmuştur. Dini dogmatik- dinin etkisini hissetme ($r=0.66$, $p<0.01$), dinin etkisini hissetme-yaşam doyumu ($r=0.23$, $p<0.01$) ilişkileri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fakat yaşam doyumu ile dogmatik dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($r=0.10$).

4.2. Nitel Verilerle İlgili Elde Edilen Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcıların görüşleri gizli tutulmuş ve her bir katılımcının ifadesi kodlanarak aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırmada yaşam doyumu ve dindarlık ölçülmesi amaçlandığı için kodlamalar "D" olarak yapılmıştır. Araştırmada çok sayıda katılımcı bulunduğu için hepsinin görüşlerine tek tek yer verme olanağı bulunamamıştır. Bu sebeple her bir temaya ait birkaç örnek görüşe yer verilmiş ve böylece genel bir kanaat oluşturulmaya çalışılmıştır. Genel anlamda "D" olarak kodlanan katılımcıların her birine D1, D2, D3, D4 gibi numaralar verilmiştir. Bununla birlikte görüşme formundaki sorulara göre oluşturulan temalar ve alt temalar bulgular şeklinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. Nitel Verilerin Analizi İçin Oluşturulan Temalar Tablosu

1. Kendini dindar olarak tanımlamaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler:

1.a. Dinin buyruklarını yerine getirmeye bağlı nedenlere ilişkin görüşler

1.b. Dinin buyruklarını yerine getirmemeye bağlı nedenlere ilişkin görüşler

2. Mutlu bir yaşam sürdürmede dine bağlı nedenlere ilişkin görüşler

2.a. Manevi doyuma ulaşmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

2.b. İnsana değer vermeye bağlı nedenlere ilişkin görüşler

2.c. Hayatı düzenli yaşamaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

3. Genel yaşamdan memnun olamaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

3.a. Ailede mutlu olmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

3.b. İdeallerine ulaşmış olmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

3.c. Sağlıklı olmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

3.d. Kanaatkâr (hayata pozitif bakma-kadercilik) olmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

1. Kendini dindar olarak tanımlamaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Görüşme formunda yer alan, “*Kendinizi yeterince dindar olarak tanımlıyor musunuz? Neden?*” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda birbirinden farklı iki alt tema belirlenmiştir.

Bu temalar; “*dinin buyruklarını yerine getirme ve dinin buyruklarını yerine getirmeme*” biçiminde oluşturulmuştur.

1.a. Dinin buyruklarını yerine getirmeye bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alt temaya bakıldığında öğretmen adaylarının önemli bir bölümü, kendilerini dindar olarak gördükleri yönünde görüş belirtmiştir. Öğretmen adaylarının kendilerini dindar görmelerinde temel sebep, dinin buyruklarını tam manasıyla yerine getirmiş olduklarına olan inancın büyük bir etkisi vardır. Bu tema ile ilgili öğretmen adaylarına ait bazı görüşler şu şekilde oluşmuştur. Öğretmen adaylarından biri (D3): “*Kendimi bildim bileli namaz kılarım ve vakit namazlarından birini kılmadığım zaman kendimi son derece rahatsız hissedirim*” şeklinde görüş belirtmiştir. Öğretmen adaylarından bir diğeri de (D15): “*Daha çocukken oruç tutmaya başladığımı hatırlıyorum. Zorda kalmadığım sürece orucumu tutarım. Hatta seyahat ederken bile orucumu bozmam*” demiştir. Bir diğer öğretmen adayı (D7): “*Kur'an okumayı biliyorum ve cuma geceleri mutlaka Kur'an okurum. Bu da beni çok rahatlatıyor*” diyerek görüş belirtmiştir. Yine başka bir öğretmen adayı (D9): “*Dinimin gereklerini yerine getirmek benim yaşam şeklim. Kötü hiçbir alışkanlığım yok. Asla ve asla yalan söylemem daima doğruları söylemeye özen gösteririm. Yalan söyleyen insanlara elimde değil iyi gözle bakamıyorum*” demiştir.

1.b. Dinin buyruklarını yerine getirmemeye bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alt temaya bakıldığında ise öğretmen adaylarından bazıları, kendilerini dindar olarak görmediklerini ifade etmiştir. Bu yönde bir görüş belirtmiş olmalarındaki sebep, dinini buyruklarını yerine getirmemiş olmalarına bağlanabilir. Bu konuda öğretmen adaylarından bazılarının görüşleri şu şekildedir. Öğretmen adaylarından biri(D11): “*Namaz kılmayı çok istiyorum ancak bir türlü yapamıyorum. Namaz kılmak benim için çok zor bu yüzden kendimi çok rahatsız hissediyorum*” diyerek cevap vermiştir. Bir diğer öğretmen adayı (D2): “*Kendimi hiç dindar görmüyorum. Çünkü dinin gerekli bir şey olmadığını düşünüyorum*” diyerek cevap vermiştir. Diğer bir öğretmen adayı da (D14): “*Yetiştığım çevrenin etkisinden dolayı içki içiyorum. Benim yetiştığım yerde içki içmek kötü değil, özellikle bağcılık çok gelişkin olduğu için hemen hemen şarabın içilmediği ev yok gibidir. Bu yüzden dindar olduğum söylenemez*” demiştir. Diğer bir öğretmen adayı (D6): “*Alevi olduğum için dinin hiçbir gereğini yerine getirmiyorum*” diyerek görüş belirtmiştir.

2. Mutlu bir yaşam sürdürmede dine bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Görüşme formunda yer alan ve 2. soru olarak belirlenen “Size göre mutlu bir yaşam sürdürmede din etkili midir? Neden” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda; manevi doyum, insana değer verme ve hayatı düzenli yaşama gibi dinin mutlu yaşama katkıda bulunduğu görüşler doğrultusunda 3 alt tema belirlenmiştir. Aşağıda bu temalara ilişkin örnek birkaç görüşe yer verilmiştir.

2.a. Manevi doyuma ulaşmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alt temada yer alan sonuçlara göre öğretmenlerin önemli bir kısmı, dinin insanlarda manevi boşluğu dolduran en önemli araçlardan biri olduğu şeklinde belirttikleri görülmüştür. Bu konuda öğretmen adaylarından biri (D1): “Dinin gereklerini samimi olarak ve hissederek yerine getirdiğimizde hayatımızda her şeyin istediğimiz gibi gideceğine inanıyorum. Mesela dua ettiğimde kendimi çok huzurlu ve mutlu hissediyorum.” demiştir. Diğer bir öğretmen adayı(D17): “Bundan 4 yıl önce kardeşimin çok kötü bir hastalığa yakalandığını duyduğumda dünyam yıkılmıştı. Çok sevdiğim kardeşimin ölecek olması beni isyan ettirmişti. Ama isyan ettikçe kendi ruh halimin de bozulduğunu hissediyordum. Bir gece kalkıp namaz kıldım Allah'a dua ettim ve ne kadar rahatladığımı, bir ümidin var olduğunu anladım” diyerek cevap vermiştir. Diğer bir öğretmen adayı da (D3): “Namaz kıldığımda ve oruç tuttuğumda bir görevi yapmış olmanın hazzı bende tarif edilemez oluyor. O zaman çok mutlu oluyorum” diyerek cevap vermiştir.

2.b. İnsana değer vermeye bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alta temada oluşan sonuçlara göre: öğretmen adaylarının önemli bir kısmı, dinin Allah tarafından yaratılan ve en değerli varlık olan insanlar için olduğunu ve kendisine verilen bu değere layık olmak için dine büyük bir önem verdiğini ifade etmiştir. Bu konuda öğretmen adaylarından biri (D16): “Müslüman olduğum için ve İslam dini emrettiği için insanlar arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsini içimden gelerek seviyorum” demiştir. Diğer bir öğretmen(D14): “Savaşta veya başka sebeplerden dolayı insanların öldüğünü gördüğüm zaman çok üzülüyorum” diyerek cevap vermiştir. Diğer öğretmen adaylarından biri(D6): “Yaşadığım bölgede farklı ırktan ve farklı dinden insanlar var. Onların hiçbirine önyargıyla bakmıyorum. Herkesi insan olduğu için çok seviyorum” demiştir.

2.c. Hayatı düzenli yaşamaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alt temada oluşan ortak görüş, öğretmen adaylarının önemli bir kısmının dinin hayatı düzene soktuğu şeklindedir. Bu konuda öğretmen adaylarından biri(D10): “Dinin birtakım kuralları vardır. Bu kurallar insanların mutluluğu içindir. Mesela içki içmemek kumar oynanamamak, hırsızlık yapmamak, yalan söylememek, dinin emir ve yasaklarından birkaçıdır. Dolayısıyla bunları yapmayan insanların hayatları daha düzenli olur.” diyerek cevap vermiştir. Öğretmen adaylarından bir diğeri(D5): “Benim babam çok dindar akşam saat yedi oldu mu kendisi evde olur bizlerinde o saate evde olmasını ister. Vakit biraz geçip geciktiğimizde mutlaka telefon açar haber veririz” demiştir. Diğer bir öğretmen adayı(D20): “Çok düzenli bir hayatım var. Hiçbir kötü alışkanlığım yok. Liseye giderken arkadaşlarım kâffelere, sinemaya giderdi. Ben çok azda olsa sinemaya gitmişimdir. Ancak çok sık değil. Okuldan sonra genellikle eve giderdim. Şuan yurttan kalıyorum aynı alışkanlık burada da devam ediyor. Vaktimin çoğunu çalışarak ve ibadet ederek geçiriyorum bu da beni daha mutlu ediyor” diyerek cevap vermiştir.

3. Genel yaşamdan memnun olmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Görüşme formunun 3. sorusu olan "Yaşamınızdan memnun musunuz? Neden?" sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplara göre birbirinden farklı 4 alt tema oluşturulmuştur. Bu

temalar; ailede mutlu olma/olmama, ideallerine ulaşma, sağlıklı olma ve kanaatkâr olma (hayata pozitif bakma-kadercilik) şeklindedir.

3.a Ailede mutlu olmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alt temada öğretmen adaylarının çoğu, aile hayatının düzenli olması ya da iyi bir aileye sahip olmanın mutlu bir yaşamı sürdürmede çok önemli olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Bu konuda öğretmen adaylarından biri(D4): *“Ailemde annem ve babam ile birlikte 5 kişiyiz. Yani üç kardeşiz babam bizim için her tür fedakârlığı yapıyor. İstedğimiz her şeyi yapıyorlar. Herkes birbirini çok seviyor”* demiştir. Diğer bir öğretmen adayı da(D5): *“Ailemizde herkes birbirine çok saygılı davranıyor. Babam ve annem çok demokratlar herkesin görüşüne çok değer veriyorlar”* demiştir. Başka bir öğretmen adayı(D6): *“Abim babamla sürekli kavga ediyor. Hatta geçenlerde bir tartışmada babam abime bir tokat attı, o da evden çıktı gitti bu durum bizi çok mutsuz ediyor”* diyerek cevap vermiştir.

3.b. İdeallerine ulaşmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alt temaya göre öğretmen adaylarının bir kısmı ideallerine ulaşmış olduklarını ifade ederken, diğer bir kısmı ideallerine ulaşamamış oldukları yönünde görüş belirtmiştir. Bu konuda öğretmenlerden biri(D8): *“En büyük idealim ailemin de isteği doğrultusunda öğretmen olmaktır. Daha tam olarak ulaşmış değilim ancak sınavı kazanırsam çok istediğim idealime ulaşmış olacağım”* demiştir. Diğer bir öğretmen adayı da(D11): *“En büyük idealim bütün ailemin sağlıklı olması ve ekonomik anlamda sıkıntı yaşamamaktır. Babam ve annem öğretmen ekonomik anlamda sıkıntımız yok sağlığımız da iyi daha başka ne isteyebilirim”* diyerek cevap vermiştir. Öğretmen adaylarından bir diğeri(D18): *“İdealime ulaşmış olduğum söylenemez çünkü üniversite sınavına hazırlanırken tıp fakültesini kazanıp, doktor olmak istiyordum ne yazık ki istediğim olmadı”* demiştir.

3.c. Sağlıklı olmaya bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu konuda öğretmen adaylarının önemli bir kısmı, sağlıklı oldukları için mutlu olduklarını belirten görüşler ileri sürmüştür. Bu konuda öğretmen adaylarından biri(D19): *“Sağlıklı olduğum için ve ailemden hiç kimse hasta olmadığı için daima şükrediyorum ve çok mutluyum. İnşallah bu konuda sıkıntı yaşamadan hayatımı devam ettiririm”* demiştir. Diğer bir öğretmen adayı(D7): *“Komşumuzun benimle yaşıt bir oğlu var. Çok hasta ve onun hastalığına ben bile çok üzülüyorum. Kim bilir ailesi ne kadar üzülüyordur”* diyerek cevap vermiştir. Başka bir öğretmen adayı(D15): *“Büyükanne hastalığı bizleri çok yordu. Büyükanne yaşı ilerlemiş olduğu için hastalığı yenemedi ve hastalıktan öldü, ama onun hastalığı bizim sağlığımızın kıymetini bilmemiz için önemlidir”* demiştir.

3.d. Kanaatkâr olmaya (hayata pozitif bakma-kadercilik) bağlı nedenlere ilişkin görüşler

Bu alt temada öğretmen adaylarından bazıları, Allah'ın verdikleri ile yetinmenin ne kadar önemli olduğunu ve bu sebeple mutlu olmalarını inançlarından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu konuda öğretmen adaylarından biri(D3): *“Babam asgari ücretle evimizi geçindirmeye çalışıyor ve aileden başka hiç kimse çalışmıyor yine de halimize her zaman şükrediyoruz”* diyerek görüş belirtmiştir. Diğer bir öğretmen adayı(D19): *“Bizim bir komşumuz var. Geçen sene kocası vefat etti. Kadın tek başına kalmış olmasına rağmen iki tane çocuğu var, ama yine de umutsuzluğa hiçbir zaman kapılmadan çocuklarının geçimi için temizliğe gidiyor. Her zaman kaderlerinde olduğu için böyle bir olay yaşadıklarını ifade ediyor. Çocuklarını asla üzmiyorum”* diyerek cevap vermiştir. Başka bir öğretmen adayı da(D15): *“Babam hasta bazen üzülüyorum ama bunun bir imtihan olduğunu düşünerek teselli buluyorum. Her namaz kılışında babamın iyileşmesi için Allah'a dua ediyorum”* diyerek cevap vermiştir.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, lisans düzeyinde eğitim-öğretim gören öğrencilerin dini dogmatizm ve dini etkisini hissetme düzeylerinin yaşam doyumuna etkisi önce nicel verilerle açıklanmaya çalışılmış daha sonra elde edilen veriler nitel sorularla derinlemesine analiz edilmiştir.

Yapılan analizlerde, dini dogmatizm-dinin etkisini hissetme, dini dogmatizm-yaşam doyumunu, dinin etkisini hissetme-yaşam doyumunu ikilikleri arasında pozitif ve anlamlı yönde bir ilişki görülmüştür. Yani dini dogmatik olanlar hem dinin etkisini daha fazla hissetmektedir hem de yaşamdan daha fazla doyum almaktadır. Bu verilere bağlı olarak görüşme formunda yer alan, "Kendinizi yeterince dindar olarak tanımlıyor musunuz, neden?" sorusuna verilen cevaplar analiz edildiğinde katılımcılar, dinin gerekliliklerini (namaz kılma, oruç tutma, yalan söylememe gibi) yerine getirdiklerinde yaşamda daha fazla doyum aldıklarını ve mutlu oldukları yönünde görüş belirtmiştir. Dinin gerekliliklerini yerine getirmeyen (içki içmek, ibadet yapmamak vb.) bireylerin mutsuz olduklarını ve yaşamdan yeterince doyum almadıklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcıların bir kısmı mutlu bir yaşam sürdürmede manevi doyuma ulaşmanın gerektiği yönünde görüş belirtirken, bir kısmı kanaatkâr olmanın (kadercilik-pozitif bakma) yaşam doyumunu ve mutlulukla ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Bu verilere bağlı olarak dini dogmatik ve dindar olan bireylerin yaşam doyumlarının da yüksek olması manevi doyumu, kadercilik ve dinin gerekliliklerini yerine getirmeyle ilişkili olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmaların %80'inde yaşam doyumunu ile dindarlık arasında pozitif bir ilişkinin bulunması (Okulicz-Kozaryn, 2010:155) çalışmamızın bu verisini destekler niteliktedir. Bu verimizi destekleyen başka çalışmalar da mevcuttur (Bergan&McConatha, 2000; Shkolnik, Weiner, Malik, Festinger, 2001:210-211; Cırhinlioğlu ve Ok, 2010; Batan ve Ayten, 2015).

Kadın katılımcıların dinin etkisini hissetme, dini dogmatizm ve yaşam doyumunu puan ortalamaları erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır. Bununla birlikte cinsiyet değişkeni dinin etkisini hissetme ile dini dogmatizm puan ortalamalarına göre .05 düzeyinde farklılaşırken, yaşam doyumunu puan ortalamalarına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Dinin kendisi için "çok önemli" olduğunu ifade eden katılımcıların dinin kendisi için "önemli" olduğunu ifade eden katılımcılara göre; kendisini "dindar" olarak ifade eden katılımcıların da kendisini "biraz dindar" dindar olarak ifade eden katılımcılara göre dinin etkisini hissetme, dini dogmatizm ve yaşam doyumunu puan ortalamaları daha yüksek çıkmıştır. Bununla birlikte hem din önem düşüncesi hem de öznel dindarlık algısı dini, dogmatizm, dinin etkisini hissetme ve yaşam doyumunu puan ortalamalarına göre farklılaşmaktadır.

6. KAYNAKÇA

- Albayrak, K. (2010). *Semavi dinlerde barış ve şiddet ikilemi*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Almeida, A. M., Neto, F. L. ve Koenig, H. G. (2006). Religiousness and mental health: A review. *Journal of Rev Bras Psiquiatr*, 28 (3), 242-250.
- Appleton, S. and Song, L. (2008). Life satisfaction in urban China: components and determinants. *World Development*, 36 (11), 2325-2340.
- Batan, S. N., Ayten, A. (2015). Dinî başa çıkma, psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumunu ilişkisi üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15 (3), 67-92.
- Beckwith, H. D. & Morrow, J. A. (2005). Sexual attitudes of college students: The impact of religiosity and spirituality. *College Student Journal*.

- Beit-Hallahmi, B., Argyle, M. (1997). *The psychology of religious behaviour, belief and experience*. London and New York.
- Bergan, A., McConatha, J. T. (2000). Religiosity and life satisfaction. *Activities, Adaptation & Aging*, 24(3), 23-34.
- Brown, L. B. (1987). *The psychology of religious belief*. London: Academic Press Inc.
- Cotton, S., Larkin, E., Hoopes, A., Cromer, B. A. ve Rosenthal, S. L. (2005). The impact of adolescent spirituality on depressive symptoms and health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 36 (6).
- Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş* (Mustafa Sözbilir, Çev. Edt.). Ankara: PegemA Akademi.
- Dağlı, A., Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (59), 1250-1262.
- Deniz, M.E., Yılmaz, E. (2004). Üniversite öğrencilerinin duygusal zeka yetenekleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişki. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Di Fabio, A., Gori, A. (2016). Measuring adolescent life satisfaction, psychometric properties of the satisfaction with life scale in a sample of Italian adolescents and young adults. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 34(5), 501-506.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.
- Diener, E., Gohm, C., Suh, E., and Oishi, S. (2000). Similarity of the relations between marital status and subjectivewell-being across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31 (4), 419-436.
- Dost, M. T. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (22), 132-143.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum kenti ve çevresinde dini hayat*. Erzurum: Erzurum Kitaplığı.
- Hökelekli, H. (2013). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hyman, C. ve Handal, P.J. (2006). Definitions and evaluation of religion and spirituality items by religious professionals: A plot study. *Journal of Religion and Health*, 45 (2), 264-282.
- Kayıklık, H. (2011). *Din psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Yayınevi.
- Koç, Z. (2001). Rehberlik ve araştırma merkezlerinde görev yapan rehber öğretmenlerin iş - doyumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9 (2), 395-410.
- Koçak, Ö. F. (2016). Kişilerarası çatışmalar ve yaşam doyumu ilişkisi: üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43), 1956-1977.
- Kongarchapatara, B., Moschis, G. P., Ong, F.S. (2014). Understanding the relationships between age, gender, and life satisfaction: the mediating role of stress and religiosity. *Journal of Beliefs & Values*, 35 (3), 340-358.
- Kress, V. E., Newgent, R. A., Whitlock, J., Mease, L. (2015). Spirituality/Religiosity, life satisfaction, and life meaning as protective factors for nonsuicidal self-injury in college students. *American Counseling Association*, 18, 160-174.

- Lima, C., Putnam, R. D. (2010). 'Religion, social networks, and life satisfaction. *American Sociological Review*, 75, (6), 914-933.
- Okulicz-Kozaryn, A. (2010). Religiosity and life satisfaction across nations. *Mental Health, Religion & Culture*, 13 (2), 155-169.
- Onay, A. (2001). Dindarlık ölçme çalışmaları: Dindarlık ölçümünde üç farklı yaklaşım ve ölçmenin esasları. *İslami Araştırmalar Dergisi* 14 (3-4), 439-449.
- Özer, M., Karabulut, Ö.Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. *Turkish Journal of Geriatrics*, 6 (2), 72-74.
- Shkolnik, T., Weiner, C., Malik, L., Festinger, Y. (2001). The effect of Jewish religiosity of elderly Israelis on their life satisfaction, health, function and activity. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 16, 201-219.
- Vara, Ş. (1999). *Yoğun bakım hemşirelerinde iş doyumu ve genel yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Vinson, T. Matthew, E. (2012). *Life satisfaction and happiness*. Jesuit Social Services.
- Wulff, D. (1991). *Psychology of religion: Classic and contemporary views*. New York.
- Yapıcı, A. & Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1(4), 173-206.
- Yapıcı, A. (2002). Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 76-117.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 66-115.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Yayınevi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H.(2009). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E., Aslan, H. (2013). Öğretmenlerin iş yerindeki yalnızlıkları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(3), 2013, 59-69.